

УДК 373.5.091.313

СВІТЛАНА ТРУБАЧЕВА

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

ПРОФЕСІЙНО ЗОРІЄНТОВАНА МЕТАПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

У статті висвітлено дидактичні особливості метапроектної діяльності учнів із професійним спрямуванням в умовах компетентнісного підходу. Проаналізовано взаємозв'язок сформованості навчальних компетентностей учнів з їх подальшим профільним та професійним самовизначенням.

Ключові слова: професійне самовизначення, метапроектна діяльність учнів, компетентнісний підхід, навчальні компетентності

Постановка проблеми. Кожне суспільство на певному етапі розвитку висуває свої вимоги до шкільної освіти. Сучасна освіта має бути спрямована на розробку методично забезпеченої системи саморозвитку особистості, що допоможе дитині самостійно розв'язати життєві проблеми, подолати труднощі навчання та спілкування, зберегти здоров'я, самореалізуватися. Проблема підготовки молоді до професійної діяльності, до самореалізації особистості – одна з основних проблем в освіті. Потрібна ідеологія самовизначення особистості, що забезпечувала б проектування імовірної моделі професійної, індивідуальної та соціальної поведінки людини.

Кожен учень рано чи пізно стає перед проблемою вибору майбутньої професії. Ця проблема виявляється досить складно вирішуваною, оскільки активна позиція в цьому плані у багатьох ще не сформована. Для учнів питання профорієнтації значимі, знайомі, але з якого боку підійти до їх усвідомленого вирішення, далеко не всі собі уявляють. Тому важлива допомога дорослих на етапі формування готовності до професійного самовизначення. Допомога педагогів старшокласникам у професійному самовизначенні пов'язана з необхідністю інформувати школярів про різноманітність світу професій, про їх зв'язок із науками і предметами, що вивчаються в школі, роз'яснювати специфіку і особливості професійної діяльності. Також важливо надати учням можливість освоїти практичні навички планування, розвивати здатність бачити позитивну перспективу свого майбутнього життя, створювати емоційну підтримку.

Під професійною орієнтацією розуміють педагогічну технологію, мета якої полягає в тому, щоб допомогти підліткам виявити здібності і нахили до певних професій, розвинути професійні інтереси і виховати готовність працювати в інтересах особистості, суспільства, держави [8]. Очевидним є те, що в цьому процесі більш значущим є сформованість в учнів не розрізнених знань, а узагальнених та універсальних умінь – метаумінь, які проявляються в здатності вирішувати життєві та професійні проблеми. Вирішенню цього питання сприяє впровадження в освіті компетентнісного підходу. Компетенції розглядаються як наскрізні, надпредметні і метапредметні утворення, що інтегрують як традиційні знання, так і різного роду узагальнені інтелектуальні, комунікативні, креативні, методологічні, світоглядні й інші уміння [1, 3, 4, 6, 8].

Як зазначається у загальних критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів, компетентнісна освіта зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, вироблення ставлень, що зумовлює принципові зміни в організації навчання, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань та умінь учнів [3]. Зокрема, для профільного та професійного самовизначення учнів важливою є сформованість вміння вчитися, сформованість потреби до безперервної освіти й самоосвіти протягом усього життя [7]. Тому важливого значення набуває питання вивчення ролі навчальних компетентностей учнів у цьому процесі.

Аналіз останніх досліджень. До думки про необхідність формування універсальних умінь уже в школі вчені і практики прийшли давно, тому що зрозуміли, що школа не може дати учню знання на все життя, проте може навчити мислити і забезпечити оволодіння найбільш загальними способами діяльності. Модернізація сучасної шкільної освіти спрямована на формування в учнів цілісної системи універсальних знань, умінь, навичок, а також досвіду самостійної діяльності й особистої відповідальності, тобто ключових компетентностей, що визначають сучасну якість освіти.

Провідні освітянські документи визначають компетентісно орієнтований підхід пріоритетом розвитку сучасної вітчизняної системи освіти. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, Концепція профільного навчання в старшій школі, Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, та інші базові освітянські документи ґрунтуються на компетентісній стратегії. Загальнопедагогічні, дидактичні та методичні проблеми формування ключових компетентностей учнів розглядають Н. Бібік, С. Бондар, М. Гончарова-Горянська, І. Гузик, Л. Гузеєв, І. Гушлевська, О. Дахін, І. Єрмаков, О. Локшина, А.Маркова, О.Овчарук, Л.Паращенко, О.Пометун, О.Савченко, Дж.Равен, П. Хоменко, А. Хуторський, С. Шишов та багато інших науковців. Проте визначенню шляхів формування навчальних компетентностей для профільного й професійного самовизначення учнів та ролі в цьому процесі метапроектної діяльності вивчені недостатньо.

Формулювання цілей статті. Мета сучасної освіти полягає в створенні оптимальних умов для розвитку і становлення особистості як суб'єкта діяльності і суспільних відносин, розвиток в ній механізмів самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання та інших якостей, необхідних для становлення образу особистості та її взаємодії з людьми, природою, культурою, цивілізацією [5]. Значну роль у цьому процесі відіграє профільне та професійне самовизначення учнів. Як забезпечити правильність вибору профілю навчання та майбутньої професії – ось ті нагальні питання, що вимагають уваги та вирішення. Практична потреба в розв'язанні цієї проблеми досить виражена, адже в процесі переходу середньої школи України на профільне навчання вона лишається недостатньо розробленою. Мета статті полягає у висвітленні значення та дидактичних особливостей метапроектної діяльності учнів з професійним спрямуванням у формуванні навчальних компетентностей та профільному самовизначенні.

Виклад основного матеріалу. За твердженням учених, обсяг наукових знань подвоюється кожні 8-10 років, а це вказує на те, що, попри намагання школи встигати за розвитком науки, зміст її освіти швидко застаріває за багатьма параметрами. Проте, як би не змінювався зміст освіти і його спрямованість, важливішим завданням школи залишається надання учням можливості засвоїти досвід попередніх поколінь людей. Тож у якій би сфері діяльності після закінчення школи людина не працювала, для неї важливо вміти самостійно і творчо мислити, вміти поповнювати і поновлювати свої знання. Не випадково в сучасних освітніх документах зазначається, що основним результатом діяльності освітньої установи повинна стати не система знань, умінь і навичок сама по собі, а набуття учнями низки певних ключових компетентностей в певних сферах навчальної та соціальної діяльності.

Освітня компетенція – це сукупність взаємозалежних знань, умінь, навичок, мотиваційних орієнтацій і досвіду діяльності учня, необхідних, щоб здійснювати особистісну й соціально-значиму продуктивну навчальну діяльність стосовно реальної дійсності [6, 7, 9]. Підхід до суті компетентності як до сукупності особистісних якостей дає змогу оцінити ці якості, визначити їх природу і цінність для школяра. Із такого трактування компетентності випливає важливий висновок: компетентність передбачає, що учень не засвоює окремо знання і вміння, а оволодіває комплексною процедурою, в якій для кожного виділеного напрямку присутня відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно – діяльнісний характер [1].

У світлі реалізації сукупності особистісних здібностей кожного учня в навчально-виховному процесі можна виокремити принцип вибору індивідуальної освітньої траєкторії [6]. Означений принцип визначається як право учня на свідомий і узгоджений з педагогом вибір основних компонентів власної освіти, до яких відносять: особистісний зміст навчання, індивідуалізовані цілі, завдання, темп, форми, методи, системи контролю, оцінювання тощо. Роль учителя в

умовах створення і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії полягає, зокрема, у «озброєнні» учня «необхідним діяльнісним інструментарієм». Це означає, насамперед, уміння визначати мету, свідомо обирати спосіб її досягнення, створення власних елементів освітньої траєкторії. Певна річ, що вибір і творчий пошук у навчально-виховному процесі має креативний характер і включає створення власного світосприйняття, формування чіткої життєвої позиції, уміння аналізувати інформацію і формувати особисту точку зору. У зв'язку з цим одним із напрямів організації навчально-виховного процесу в основній школі має бути формування навчальних компетентностей учнів, вивчення їх пізнавальних можливостей, організацію психолого-педагогічного супроводу процесу формування та розвитку їх пізнавальних мотивів та інтересів. Реалізація цього аспекту можлива при виконанні учнями проектної діяльності.

Найперспективнішими видами проектної діяльності, з огляду на її потенційні психолого-педагогічні можливості, є колективні міжпредметні чи метапредметні проекти, що не тільки виступають як інтегруючий фактор і фактор сучасної освіти, не тільки систематизують знання, а й забезпечують максимальне його наближення до реальних потреб життя, творчої самореалізації, природовідповідного розвитку і конструктивної соціалізації особистості учнів. До цілей метапроектної діяльності можна віднести наступні: 1) навчити вчитися, тобто навчити вирішувати навчальні завдання в сфері навчальної діяльності; 2) навчити пояснювати явища дійсності, їхню сутність, причини, взаємозв'язки, використовуючи відповідний науковий апарат, тобто вирішувати пізнавальні проблеми; 3) навчити орієнтуватися в ключових проблемах сучасного життя – екологічних, політичних, міжкультурної взаємодії й інших, тобто вирішувати аналітичні проблеми; навчити орієнтуватися у світі духовних цінностей; 4) навчити вирішувати проблеми, пов'язані з реалізацією певних соціальних ролей; 5) навчити вирішувати проблеми загальні для різних видів професійної й іншої діяльності; 6) навчити вирішувати проблеми професійного вибору, включаючи підготовку до подальшого навчання.

Витоком будь-якого процесу проектування, його задумом є проблемно-конфліктна ситуація. Технологія проектування стосовно освітнього процесу є розвитком ідей проблемного навчання, оскільки при рішенні проблемних завдань використовуються метод пошуково-пізнавальної діяльності, методи індукції і дедукції, коли учні йдуть від власного досвіду до пізнання нового і назад до свого досвіду, але вже збагаченого новою інформацією (синтез-аналіз-синтез). При цьому використовуються прийоми колективної творчої діяльності, моделювання різних ситуацій, в основі яких лежить принцип орієнтовної основи дій. Зміст метапроектного навчання має на увазі під собою інтегрованість предметів не лише один з одним, але і з іншими областями учнівської і загальнолюдської діяльності. В якості контролюючого чинника передбачається рефлексія і особистісне просування кожного учня при вирішенні цієї проблеми.

Метапроектна діяльність учнів сприяє формування в них таких знань, поведінкових моделей, цінностей, які дозволять бути успішним у житті. Крім того, інтеграція навчальних предметів в актуальне профільно та професійно зорієнтоване знання, сприяє визначенню місця і ролі шкільних предметів у структурі професій, надає можливості старшокласникам виконувати трудові, технологічні, соціальні, професійні проби для визначення з вибором професії. До проблемних питань організації метапредметного проекту з професійним спрямуванням можна віднести наступні: чому я обрав саме цю професію; з якими науками пов'язана ця професія; історичні аспекти проблеми; досягнення в цій області; які якості повинна мати людина цієї професії; як готувати себе до обраної професії: а) фізично; б) психологічно; в) інтелектуально; яке місце на ринку праці займає ця професія; які навчальні заклади готують фахівців цієї професії [8].

Для професійного самовизначення очікуваний результат полягає у наступному: учні повинні познайомитися з професіями, пов'язаними з майбутнім або обраним профілем навчання; уміти складати алгоритм діяльності у виборі професії для того, щоб зробити цей вибір найбільш усвідомленим; навчитися інтегрувати знання з різних профільних предметів і застосовувати їх на практиці; розвинути навички роботи з додатковою літературою і Інтернетом; навчитися розподіляти обов'язки відповідно з можливостями, працювати у

групах; уміти, використовуючи отримані знання, за допомогою засобів Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft Power Point готувати презентацію, реферат, доповідь.

Різноманітна колективна проектна діяльність дозволяє широко практикувати принципи змінності, кооперації та вільного вибору у функціонуванні цільових учнівських мікрогруп. Це дає змогу розширювати сферу спілкування учня та актуалізувати потребу у придбанні соціально корисних, конструктивних психологічних якостей. Проектне навчання заохочує і підсилює щире прагнення до навчання з боку учнів, тому що воно використовує безліч дидактичних підходів: навчання у справі, незалежні заняття, спільне навчання, мозковий штурм, рольову гру, евристичне і проблемне навчання, дискусію, командне навчання [2]. Оскільки у проектній діяльності більшою мірою формуються компетентності, що належать до діяльності людини, то у результаті роботи з погляду компетентнісного підходу досягаються наступні цілі: учні навчаються виконувати пізнавальні завдання; орієнтуватися у ключових проблемах сучасного життя; вирішувати аналітичні проблеми. Як свідчить педагогічна практика, проектне навчання сприяє: розвитку в учнів абстрактного мислення, саморефлексії, визначення власної позиції, самооцінки, критичного мислення тощо; формуванню інтелектуальних умінь (аналітичних, критичних, комунікативних тощо); тобто комплекс якостей, що забезпечують успішність діяльності в умовах, що змінюються, соціальну мобільність. У результаті роботи розвивається пізнавальний інтерес до предмета, до проектно-дослідницької діяльності в учнів.

У метапроектній діяльності перетинаються багато в чому процеси смисло- і життєтворчості, що реалізуються у формі рефлексії в процесі переосмислення і перетворення людиною життя, що і відповідає тому принципу саморозвитку, коли рішення одних завдань і проблем стимулює розвиток нових форм проектування. В проектуванні учень стає провідним суб'єктом процесу освіти, він сам відбирає необхідну інформацію, сам визначає її необхідність, виходячи з сенсу проекту. В проектувальному процесі відсутні готові систематизовані знання. Їх систематизація, упорядкування, встановлення істини – справа самого учня, який із безлічі вражень, знань, понять сам будує свій проект, своє уявлення про світ.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що проектне навчання є однією з найвдалих технологій, яка достатньо повно відповідає вимогам сучасної освіти, оскільки вона є і практично, і особистісно орієнтованою. Метапроекування допомагає учням усвідомити роль знань в житті і навчанні – знання перестають бути метою, а стають засобом у справжній освіті. До кінця такого навчання діти виявляються здатні вибрати найбільш адекватну форму продовження освіти. Використання проектно-методики в освітньому процесі забезпечує формування найбільш універсальних компетентностей – ключових, які формуються засобами міжпредметного і предметного змісту, та сприяє здійсненню соціально-педагогічної діагностики готовності учнів до прийняття самостійних рішень, пов'язаних із професійним становленням. Крім того, міжпредметні проекти сприяють формуванню у старшокласників образів успішного трудівника, благополучної трудової кар'єри, допомагають в отриманні уявлення про свої потенційні можливості і переваги.

Список використаних джерел

1. Воровщиков С. Г. Учебно-познавательная компетентность старшеклассников: состав, структура, деятельностный компонент: монография. / С.Г. Воровщиков – М.: АПК и ППРО, 2006. – 160 с.
2. Голуб Г.Б. Метод проектов – технология компетентностно-ориентированного образования: методическое пособие для педагогов / Г.Б. Голуб, Е.А. Перельгина, О.В. Чуракова – Самара; Издательство «Учебная литература», 2006. – 176 с.
3. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Біологія і хімія в школі. – 2008. - №4. – С. 10-13.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
5. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование / С. И. Подмазин. - Запорожье: Просвіта, 2000. – 250 с.
6. Практикум по дидактике и методикам обучения / А.В. Хуторской. - СПб.: Питер, 2004. - 541 с.

7. Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти / О.Я Савченко // Рідна школа. – №8–9. – 2011. – С. 4–9.

8. Трубачева С.Е. Загальнонавчальні компетентності у профільному самовизначенні учнів // Дидактичні засади формування навчальних профілів : посібник / [авт.кол.: В.І.Кизенко, О.К. Корсакова, С.Е. Трубачева та ін.]; за наук. ред. В.І.Кизенка. – К.: Педагогічна думка, 2010. – С. 27–35.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2015 р.

ТРУБАЧЕВА С.

Институт педагогики НАПН Украины, Киев, Украина.

ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННАЯ МЕТАПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА

В статье раскрыты дидактические особенности профессионально направленной метапроектной деятельности учащихся в условиях компетентностного подхода. Проанализирована взаимосвязь сформированности учебных компетентностей учащихся с их последующим профильным и профессиональным самоопределением.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, метапроектная деятельность учащихся, компетентностный подход, учебные компетентности

TRUBACHEVA S.

Institute of Pedagogics of NAPS Ukraine, Kyiv, Ukraine.

PROFESSIONALLY ORIENTED METAPROJECT ACTIVITY OF STUDENTS IN TERMS OF THE COMPETENCE APPROACH

The article examines the didactic features metaproject activity for students professional orientation in terms of the competence approach. Analyzed the relationship between the development of academic competencies of students with their subsequent specialized and professional determination.

Project-based learning is one of the most successful technologies that adequately meets the requirements of modern education, because it is practical and targeted. Metaproject helps the students to understand the role of knowledge in the life and teaching - knowledge cease to be a goal, and become a tool in real education. By the end of the training, the children are able to choose the most appropriate form of continuing education. Using project methods in the educational process provides for the formation of the most versatile competencies - key that are generated by intersubject and subject content and contributes to the implementation of socio-pedagogical diagnostics of readiness of students to make independent decisions related to professional development. In addition, cross-curricular projects contribute to the formation of high school students images of a successful worker, successful working career, help in getting idea about their capabilities and benefits. For professional self-determination of the expected result is the following: students must become familiar with the professions associated with the future or the chosen profile of learning; be able to make the algorithm work in the choice of profession in order to make this choice more aware; to learn to integrate knowledge from different subjects and to apply them in practice; to develop skills of working with additional literature and the Internet; to learn how to distribute responsibilities in accordance with the opportunities to work in groups; to be able, using the acquired knowledge using Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft Power Point to prepare a presentation, abstract, report.

Keywords: professional self-determination, metaproject activity of students, the competence approach, academic competence